

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1879.

21:a årgången.

5:e häft.

Innehåll:

	Sid.
25. En uppfostringsfråga. Af L.	102.
26. Elisabeth Barret Browning, århundradets skaldinna. Af E.-N.	169.
(Forts. från 4:e häftet).....	212.
27. Några ord om Gustaf II Adolf. Af Otto Sjögren.....	226.
28. Om draperiet och rörlig inredning af bostaden	241.
29. Förklaring af mönstren.....	347.
Tvänne mönster i färgtryck efter finska allmogebroderier.	
Minneslista för tidningsläsare m. m. se omslaget.	

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

25. En uppfostringsfråga.

Fullkomligt öfverens med den aktade förf:n af denna uppsats rörande faran af att de båda könen genom ensidighet i uppfostran och umgängeslif göras mer och mer främmande för hvarandra, dela vi dock ej helt och hållet hans uppfattning i afseende på sättet att förekomma faran; men då vi finna den viktiga frågan af honom från olika synpunkter klart belyst och anse det vara hög tid att den bringas under debatt, hafva vi tacksamt antagit hans tillbud att för tidskriftens läsare få framlägga den tänkvärda uppsatsen.

För öfrigt tillägga vi, att den förmenta orättvisa staten begår, då han ej bereder qvinnorna samma tillgång till fri elementarundervisning som männen, i sjelfva verket ej existerar. Skollagen talar endast om »*lärjungar*», utan allt afseende på om de äro manliga eller qvinnliga; också lärer det vid mer än ett 5-klassigt läroverk i landsorten vara sed, att lärarnes döttrar deltaga i undervisningen — något som hittills ej medfört ringaste olägenhet.

Man har ofta och, såsom oss synes, med allt skäl klagat deröfver, att samhället hitintills gjort allt för litet för det kvinliga könets undervisning i jämförelse med det myckna, som i den vägen åstadkommits för det manligas, och man har äfven framhållit detta såsom en af samhället begången verklig orättvisa. Väl hafva vid slutet af sist förflutna decennium universiteten öppnat sina lärosalar äfven för kvinliga alumner, men för att sätta dessa i tillfälle att förvärfva erforderliga förberedande insigter är å det allmännas sida ännu föga eller intet gjordt. Att emellertid äfven den kvinliga undervisningen på detta lägre stadium gått *betydligt* framåt på den sista tiden, är ett faktum, som hvarken kan eller bör förnekas, och hvilket allra bäst röjer sig i sina resultat. Detta är emellertid till största delen, för att ej säga uteslutande, ett den enskilda företagsamhetens verk, och en följd däraf måste blifva, att dess frukter i allmänhet taget blott kunna komma de jämförelsevis mer bemedlade till del. Det är här icke stället att

närmare orda om de fördelar eller olägenheter, som i allmänhet taget äro följder af den af staten bekostade och därför för den enskilde kostnadsfria eller nära kostnadsfria undervisningen. Vi hänvisa blott, till hvad en af vårt lands djupaste andar ¹⁾ därom sagt, att »om Sverige så ofta sett män ur hyddan stiga genom kunskaper och förtjänst till rikets högsta värdigheter», så är detta en följd af denna institution, ett verk af dess stiftare, som därigenom visat, »att hans vapen fördes för den mänskliga odlingens heliga sak». Framhålla vilja vi däremot, att, så vidt tillfälle till sådan undervisning rätteligen bör beredas det ena könet, måste det ovilkorligen betraktas såsom en orättvisa, om det andra, så vidt det af den samma är i behof, är därifrån uteslutet. Man invände nu ej, att kvinnan i följd af den lifsuppgift, som rätteligen tillkommer henne, ej har det nämnda behofvet. I denna tidskrift, likasom annorstädes inom och utom vårt land, hafva på den senaste tiden flera olika författare från olika synpunkter och med mer eller mindre framgång sökt visa det förhastade i att antaga, att kvinnan vore af naturen inskränkt till den lifsuppgift, som, åtminstone intill allra senaste tider, nästan uteslutande varit henne anvisad, samt framhållit, att, enär vår erfarenhet ännu är allt för inskränkt i detta afseende, man ej med visshet kan säga, huru vidsträckt den verksamhetsfer är, för hvilken kvinnan företrädesvis lämpar sig. Man har vidare påpekat, att önskvärdt vore, att hon finge tillfälle att försöka sin duglighet i lifvets skilda värf. I alla händelser är den undervisning, som meddelas vid rikets elementarläroverk, ej uteslutande afsedd för att bereda duglighet till inträde i statens tjänst eller till det eller det särskilda lefnadskallet. Af skollagens första § framgår fasthållre, att elementarläroverkens uppgift äfven är att »utom och utöfver omfånget af folkskolans verksamhet meddela allmänt medborgerlig bildning».

¹⁾ E. G. Geijer, Samlade skrifter, band. 6, pag. 66—67.

Obestridligt synes det oss vara, att, om kvinnan i våra dagar värdigt skall fylla sin uppgift, äfven såsom maka och moder, är hon i behof af en sådan allmän medborgerlig bildning, såsom grundval för de insigter och den färdighet, hon dessutom i och för fyllandet af detta lefnadskall kan tarfva. Detta behof är ock erkänt, och de privata läroverken för flickor hafva sökt göra sitt till för dess fyllande. Öfverhufvud taget torde de insigter, som f. n. erfordras för genomgåendet af godkänd maturitetsexamen, vara att anse såsom det mått af vetande och allmän bildning, som skäligen kan fordras af en person, som gör anspråk på att räknas bland de bildade medborgarnes antal. Då nu staten gör till sin uppgift att bereda det uppväxande mankönet tillfälle till inhämtande af dessa insigter, synes det oss obestridligt, att han gör sig skyldig till orättvisa, då han ej åt kvinnokönet bereder samma förmån.

Det på en gång enklaste och lättaste sättet för utjämnandet af denna orättvisa synes oss vara, att tillträde till rikets allmänna elementarläroverk öppnades äfven för flickor. Denna åtgärd vore, betraktad ur den synpunkt, hvarifrån vi hitintills sett saken, helt enkelt en handling af rättvisa och är i denna sin egenskap tillräckligt motiverad. Genom de båda könens sammanförande inom gemensamma läroverk kunde icke blott ekonomiska fördelar vinnas, utan jämväl bättre garantier erhållas för vederbörlig enhet i undervisningens metod och mått, och ett förträffligt tillfälle beredas till iakttagelser och jämförelser, beträffande deras intellektuella kapacitet. Vi vilja dock här företrädesvis fästa uppmärksamheten vid de fördelar, som i ännu andra afseenden stode att vinna däraf.

Om det är en sanning, att de båda könen behöfva ömse- sidigt af hvarandra i många afseenden kompletteras, så måste det vara af stor vigt, att de tidigt sättas i tillfälle dels att grundligt lära känna hvarandra, dels att af hvarandra röna inverkan. De skulle därigenom bereda sig och tidigt varda

skickliga till det samarbete i mänsklighetens tjänst, hvaraf man ensamt kan vänta varaktiga och välsignelserika frukter, men hvilket nu för tiden hvarken kan anses vara nog allmänt eller nog genomgående. En blick på de nuvarande förhållandena öfvertygar oss lätt, huru mycket de i förevarande afseende lämna öfrigt att önska.

Under barndomen och den tidigaste ungdomen isolerade från hvarandra, få de båda könen nu sällan tillfälle att under den tid, sinnet danas och är mottagligast för intryck, rätt lära känna hvarandras förtjänster och fel samt rätt uppskatta hvarandras värde. Detta vållar olägenheter i tvänne riktningar. Först och främst och mer i allmänhet taget gå de sålunda till stor del miste om det förädlade inflytande, de från hvarandra skulle kunna emottaga. Om det är en sanning, att ingen människa kan vara sig själf nog, utan att en hvar behöfver, förutom hjälp af en högre ledning, äfven kompletteras genom inverkan från andra människor, så måste detta tydligen i en mycket hög grad gälla om de båda könen, om det annars är en sanning, att könsskilnaden är en djupt ingripande psykisk åtskilnad människor emellan. Frånvaron eller åtminstone bristen på sådan inverkan under den uppväxande åldern vållar hos mankönet tendenser till råhet i seder och uppfattning samt bristande sinne för det innerliga i lifvet, redan tidigt alstrande njutningslystnad och ett obegränsadt begär efter yttre fördelar såsom medel för dennas tillfredsställelse eller ock ett ohäjdadt jäktande efter en högre samhällsställning än den, till hvilken hvars och ens duglighet och yttre omständigheter göra honom skicklig. Hos kvinnokönet åter har den till följd småsinthet och fördomsfullhet, ofta misstro till egen duglighet, som i sin ordning lätt alstrar en benägenhet att gripa hvarje tillfälle, som erbjuder sig, att genom andras försorg se sin framtid i yttre afseende betryggad. En hvar kan lätt öfvertyga sig, att just dessa egenskaper äro företrädesvis

utmärkande för de individer af det ena eller andra könet, som under sin ungdom varit mäst i saknad af ett intimare umgänge med det andra. De åter, som i jämförelsevis högre grad varit i åtnjutande af de fördelar, ett sådant umgänge medför, visa ofta de motsatta egenskaperna och blifva därigenom i de flesta fall prydnader för sitt kön. Men tydligt är, att de nämnda olägenheterna i väsentlig mån förvärras därigenom, att isoleringen äfven sedermera fortsättes, och det umgänge, som kommer till stånd, får en i hög grad innehållslös och flack karaktär.

Tydligt är emellertid, att det onda, som isoleringen vållar, skarpast skall framträda med afseende på könen förhållande till hvarandra. Det visar sig här, dels såsom ringaktning, dels såsom ett, stundom svärmiskt och fantastiskt öfverskattande. I hvilketdera fallet som hälst måste detta vara ett väsentligt hinder för dem att träda i ett verkligen personligt förhållande till hvarandra och i djupare mening samverka för ett högre mål.

Få ord finnas i språket, hvilka för det sedliga sinnet, om det annars förstår att göra sin ställning till lifvet klar för sig, hafva en så vidrig klang som ordet *konvenans*. Redan tillvaron af det, som genom detta ord betecknas, innebär och betyder, att en handling, oberoende af dess sedliga halt, blott på grund af andras, ofta alldeles omotiverade opinioner skulle gälla såsom berättigad eller oberättigad. Genom konvenansen utöfva människorna, nästan utan att veta det, mot hvarandra ett förtryck, för hvilket Orientens enväldsherrskare skulle ryggat tillbaka. Stälde sig konvenansen verkligen i sedlighetens tjänst, gynnade den det etiskt rätta, ogillade den det, som i sig själf, oberoende af andras meningar, är orätt, så kunde väl en behögenhet tillmätas henne, ehuru väl det här alltid måste gälla, att Gud allena är den, »som äger ransaka hjärtan och pröfva tjugur», men än värre varder saken, när man besinnar, att dess

hårda domar ofta drabba människan för sådant, som i sig själf är oskyldigt, t. o. m. etiskt kräfdt och berättigadt. Värst är det dock, när konvensansen går i en anda och riktning, som är egnad att motverka utvecklingen af ett sedligt lif i djupare mening. Den nu rådande konvensansen gör allt, hvad den kan, för att isolera könen från hvarandra. Den förtalande elakheten och människans vanliga benägenhet att finna fel hos nästan för att trösta sig öfver sina egna, arbeta henne i händerna, men medgifvas måste, att till grund för allt detta ligger en välmenande om än sjuklig uppfattning af de mänskliga förhållandena. Man tror sig hafva uträttat något riktigt storverk, när man aflägsnat hvarje tillfälle till det ondas framträdande i det yttre, men lägger därigenom hinder i vägen för ett personligt samlif könen emellan, det bästa korrektivet för det onda i själfva dess rot. Många af nu gällande konvensansreglor äro för människan så förnedrande, andra så löjliga, att man aldrig skulle underkasta sig dem, om man gjorde sig klart reda för deras egentliga mening och betydelse.

Att ett förtroligare umgänge könen emellan under barndomen och den tidigare ungdomen skulle väsentligen modifiera eller rent af upphäfva nu gällande konvensans är i sig själf klart. Det ginge då icke för sig att såsom nu isolera könen, sedan de lämnat skolan. Men vore då ej detta förenadt med betänkliga vådor? Vi svara endast, att i stället för »bokstafven, som dödar», stode då anden, »som lefvande gör». Med inbördes aktning och förtroende skulle könen då nalkas hvarandra, sedan den mer eller mindre fantastiska dager blifvit skingrad, i hvilken de nu ofta, åtminstone i ungdomen, betrakta hvarandra, hvilket sistnämnda förhållande, efter hvad vi åtminstone från en sida få tillfälle att här nedan litet närmare framhålla, äfven har sina betänkliga sidor. Och härmed anse vi oss ock hafva besvarat den invändning, som ofta blifvit framställd emot den af oss förordade ordningen, såsom hvars

följder man sett betänkliga vådor i mångfaldiga afseenden, bland annat äfven en mängd för tidigt och i följd däraf lätt-sinnigt ingångna äktenskap.

Och härmed föras vi öfver till äktenskapet, den högsta, fullständigaste och därför ock viktigaste formen af könens samlif. Följderna af de ofvan påpekade missförhållandena visa sig här allra tydligast.

De individer, hos hvilka ringaktningen tagit öfverhand, dragas antingen alldeles bort ifrån ingåendet af äktenskapet eller, om de tillhöra mankönet, dröja de därmed ofta tills livvets afton börjar skymma, förebärande, att yttre omständigheter lagt hinder i vägen, men förtigande sin pligt att för sin sedliga utvecklings skull genom energi och försakelser göra sig till herrar öfver dessa omständigheter — eller ock betrakta de äktenskapet blott och bart såsom ett medel för vinnandet af yttre fördelar, männen emedan de »ledsnat vid ungarlslifvet» eller vilja vinna rikedomar för tillfredsställandet af sin njutnings- eller ärelystnad, kvinnorna ofta i det anspråkslösare syftet att få sin försörjning. Det är ej insigt i det äktenskapliga livvets sedliga betydelse, som här varit motivet, eller, om någon reflektion härpå ej alldeles saknats, eller man åtminstone vill intala sig, att den ej saknats, så är det i alla fall icke känslan af det specifika förhållandet till den eller den personen såsom den, med hvilken jag vet mig vara bäst skicklig att träda i det innerligaste personliga förhållande, i hvilket *jag* kan stå till någon annau *människa* i detta lifvet, m. e. o. det är icke *kärleken* i ordets sanna mening, som här varit det afgörande, på sin höjd har vid valet af person en känsla af vänskap ingått bland de bestämmande motiven. Hvarföre? Ty man hade ej från ungdomen vant sig vid det närmare och intimare förhållande till det andra könet, af hvilket den sanna kärleken så verksamt befordras, man hade, om man än i bästa fall lärt sig förstå

människovärdet hos detta kön, dock aldrig fått syn på, aldrig känt sig lifligare afficierad af det för det samma specifika, hvaraf man själf är i saknad, och med afseende på hvilket man därför behöfver en komplettering. Att äktenskap, ingångna på detta sätt, aldrig blifva, hvad man af ett äktenskap kan begära, torde ej bestridas af någon, som har en djupare insigt i människoandens behof och äktenskapets väsende.

En man, som aldrig från början af sitt lif lärt sig, genom själfva den personliga lifserfarenheten, rätt uppskatta kvinnans värde, frestas lätt att förbise äktenskapets etiska sida och sin makas rätta, sedligt krädda ställning till honom. Skulle än ett innerligare band fästa honom vid henne, så betraktar han henne likväl mer eller mindre såsom ett medel att få sitt hushåll väl skött o. s. v. Och tänker man sig honom sedan såsom en ledare af sina döttrars uppfostran, så tillämpas här samma principer och så fortgår det genom generationer.

Men äfven de, som känna med sig behofvet af en komplettering, sådan som det andra könet, såväl i allmänhet, som särskildt i äktenskapet, allena kan skänka, råka ofta ut för ett ej bättre öde. Till det obekanta drages människan med mystisk åtrå. Ofta händer, att den, som förut saknat tillfälle till förtroligare umgänge med det kvinliga könet, låter sin fantasi omgifva det med en mystisk nimbus, som gör honom skicklig att svärmiskt omfatta det första föremål, händelserna lägga i hans väg. Denna fantastiska villa, till hvilken, utan att han själf vet det, den vaknande sinligheten ofta lämnat ingredienserna, skingras ofta först med mannaålderns inträdande mognad, ofta, då det redan på ett eller annat sätt och af en eller annan anledning är mer eller mindre försent. Skulle ett dylikt svärmeri någon gång — vi medgifva, att det ej händer så ofta — nå sitt mål, leda till en äktenskaplig förening, varder denna merendels den olyckligaste. Den är ej grundad på en djupare, personlig harmoni, ej på en kärlek, som är allt-

igenom af personlig art, och för hvilken allt, som icke tillhör det personliga lifvet, måste förlora sin betydelse eller åtminstone få en *mycket* underordnad sådan.

Ofta har man därför, manad af dylika sorgliga företeelser, hvilkas motsvarighet hos kvinnan ej håller saknas, energiskt uppträdt emot äktenskapliga förbindelser, ingångna vid en tidig ålder. Ehuru väl naturligtvis äfven härutinnan ett öfvermått bör i alla händelser undvikas, måste man dock å andra sidan besinna, att, för att ej här fästa sig vid de olägenheter i öfrigt, som af de sena äktenskapen varda en följd, äktenskapet obestriddligen är en förbindelse för *hela* lifvet, det bör ingås innan mannens utveckling redan erhållit sin bestämda riktning, han behöfver äfven under sin ungdoms senare skifte detta stöd, och det har äfven då för honom sin stora betydelse. — Ett sätt att undvika de vådor, om hvilka vi ofvan talat, vore nu onekligen att tidigt sammanföra könen och sätta dem i tillfälle att under sina uppväxande år grundligt lära känna hvardera. De skulle därigenom vara mindre utsatta för frestelser till förhastade steg i nu förevarande afseende.

Så mycket företrädesvis om mannen. Denna kvinna åter, som aldrig sökt höja sig till mannens intellektuella nivå, som från sin barndom fått inplantadt, att hon ej kan det och ej bör det, hvad varder af henne såsom maka och moder? Villigt och nästan af sig själf låter hon sig af mannen behandlas såsom en underordnad varelse och arbetar så de förut nämnda missförhållandena i händerna. I hans intressen, hans strider, hans framgångar och hans bekymmer tager hon ringa del, mindre kanske, emedan hon ej kan det, än emedan hon ej tror, att hon kan det. I hvad hon än må blifva för mannen till nytta, aldrig varder hon för honom den »hjälp, som sig till honom hålla må». Varder hon moder åt söner, så må det gå för sig i början, men snart, allt för snart förflyttas dessa in i sferer och intressen, där hon ej kan följa dem. De

gå sin väg, hon sin, ofta känna de sin intellektuella öfverlägsenhet och se henne kanhända öfver axeln. Och så förlorar ynglingen sin bästa arfvedel, en moders stöd och ledning, ofta då, när han *allra bäst* behöfver den, då han skall börja handla på egen hand och börjar känna ansvaret af att detta göra. Han bör, han kan då icke längre tvingas. Fritt och af fullt förtroende skall han söka dens stöd, som under andra förhållanden ofta bäst af alla, bättre kanhända än en fader vore i tillfälle att leda hans första, stapplande steg på det fria ansvarets bana. Nåväl, han går sin väg framåt och hvar och huru finna vi honom några år därefter? Kanske såsom den sluge, beräknande verldsmannen, som gjort bankrutt på lifvets idealer, kanske ock såsom den fördärfvade, den djupt sjunkne, på krogen, på spelhuset, i lastens uslaste gömslen eller — i fängelset.

Denna tafla är mörk, ja den är mörk, men den är beklagligen målad i verklighetens färger. Säkert kan enhvar från sin erfarenhet framdraga mer än ett sådant exempel. I familjelifvets lyten, och sådana *finnas* i betänklig grad, ligger upphofvet till mycket samhällsodt, som tänkare och lagsiiftare förgäfves söka förebygga genom allahanda åtgärder, som på sin höjd kunna stäfja det onda i dess framträdande, men ej kunna tränga till dess innersta. Men vill man reformera familjelifvet, så måste man börja med dess första förutsättningar, man måste börja med ungdomens uppfostran. Ty denna uppfostran, så vidt den har afseende på ynglingens och ungdomens förhållande till hvarandra, är fröet till ett kommande slægtes familjelif, likasom den är den mognande frukten af den nuvarande generationens.

Obestridligt synes det oss vara, att det öfverhufvudtaget är så illa bestådt med mänskligheten, som det f. n. är, till stor del i följd däraf, att förhållandena könen emellan, såväl i allmänhet som särskildt med afseende på äktenskapet, ej äro

hvad de borde och kunde vara. Detta torde utan svårighet inses, blott man besinnar, att icke blott det närvarande släktets sedliga ståndpunkt och timliga välbefinnande i väsentlig mån bestämmes häraf, utan jämväl äfven den kommande generationens duglighet och väl till allra största delen härpå bero. Förefinnes mellan föräldrarne en betänkligare grad af stridighet i lynnen och tänkesätt, varda barnen i de flesta fall i djupet af sin egen natur splittrade, och endast de föräldrar, som själfva lefva i ett sant äktenskapligt lif med hvarandra, kunna vara skicklige att gifva dem en uppfostran, som kan lända till deras harmoniska utveckling till ett allsidigt mänskligt lif.

Vi hafva emellertid hvarken velat säga, att könens isole-ring i ungdomen vore den enda orsaken till dessa missförhållanden, ej håller att denna isolering alltjämt och hos hvarje individ skall hafva med sig de följder, vi nu påpekat. Vi påstå blott, att dessa missförhållanden häraf varda mäktigt befordrade.

Vi hafva här behandlat den viktiga frågan om elementarskolornas öppnande för flickor hufvudsakligen från den sidan, att denna åtgärd hade sin stora betydelse i socialt afseende, såsom ett medel till ett närmande könen emellan. Vi vilja härmed hvarken hafva sagt, att denna synpunkt är den enda, från hvilken frågan kan behandlas, icke håller, att den af oss föreslagna åtgärden vore den enda, som kunde leda till ett sådant närmande. En genomgripande reform af hela vårt sociala lif är fasthållre i sistnämnda afseende önskvärd och behöflig. Men fördomarnes makt är stor, och, äfven om deras oriktighet erkännes i teorien, är det ett godt steg mellan detta och deras afskaffande i praktiken. Man måste börja med uppfostran, om man vill reformera lifvet, åtminstone på ett mer genomgripande sätt. En reform, sådan som den föreslagna, synes oss vara ett godt medel för afhjäl-

pandet af de olägenheter, hvarom vi talat. Finge könen från första ungdomen ända till det 19:de à 20:de lefnadsåret vänja sig vid dagligt och träget samarbete för sin själs odling och sina kunskapers utvidgande, finge de därunder af hvarandra emottaga allt det förädlande inflytande, hvaraf de äro mäktiga, så skulle nog snart de fördomars skrankor, som nu lägga hinder i vägen för lifvet, försvinna af sig själfva, nästan utan att man rätt visste huru, och råheten gifva vika för en ädlare och humanare anda. Det är från ungdomen som en sådan reform skall utgå. Ett och annat kunde dock äfven i öfrigt vara att göra för vinnandet af sagda önskningsmål, och därom torde vi möjligen en annan gång få tillfälle att säga några ord.

L.

26. Elisabeth Barrett Browning,

århundradets skaldinna.

(Fortsättning från 4:de häftet.)

V.

Under senare delen af det skede i E. Barretts lif, som i det föregående blifvit skildradt, vardt hennes helsa så förbättrad, att hon kunde tillåta sina gamla vänner att vid deras besök stundom medtaga någon af de många nya, hon, sjelf okänd, vunnit genom sin diktning. Bland dem, som sålunda genom en ömsesidig vän fördes in i hennes hem, var den redan då ryktbare skalden Robert Browning, hvilken, förut en beundrare af E. Barretts poesi, blifvit så gripen af det innerliga förstående af hans diktning, som hon i ett af sina ryktbaraste poem, *Lady Geraldine's Courtship*, uttalar, att han önskade lära känna henne personligen. Han var nära tre år

yngre än den då redan trettiosexåriga skaldinnan och tillhörde genom lefnadsvanor och intressen det stora rörliga lifvet, som varit henne så främmande. Men genom alla ytliga olikheter i förhållanden och sinnesriktning framstod blott desto starkare den inre likhet, som redan på afstånd dragit dessa ovanliga andar till hvarandra och som för båda nu blef »love at first sight, firstborn and heir to all». Tale-sättet, att vissa menniskor synas skapade för hvarandra, vardt för dem sanning; den ena fann hos den andra, i den kärlek hvardera gaf lika hel som den mottogs, det djupaste förstående af hvarderas egendomlighet och framförallt af diktarens alla lidanden och fröjder. Denna kärlek blef för båda ingifvelsen till deras skönaste lyrik; isynnerhet gäller detta om henne, som med de under trolofningstiden skrifna *Sonnets from the Portuguese* — med hvilken titel hon sedermera beslöjade sin personliga andel i desamma — invigde det tredje skedet af sin diktning, dess mogningstid.

Hennes fantasi, som genom sorgen svingat sig mot de öfverjordiska rymderna, fördes af kärleken åter till jordelifvet, och verkan härpå på hennes poesi bekräftar erfarenheten, att dikten liknar brottaren, hvars tömda krafter förnyades hvar gång han vidrörde den moderliga jorden. Anhängarne af åsigten om det qvinliga snillets underlägsenhet jämfördt med det manliga anföra dessa sonetter som det *enda* fall i verldslitteraturen, der en qvinna nått den erotiska poesiers högsta höjd, och E. B. B:s engelska beundrare visa framförallt på dessa sonetter, när de kalla henne »Shakespeare's dotter». Och kände man af båda blott deras sonetter, skulle jämförelsen säkert utfalla så, att, om den yttre skönheten gör dem jämlika, ställer den kyska glöden i E. B. B:s hennes vida högre.

Man borde icke *tala* om dem, utan endast kunna lägga alla dessa fyrtiofyra dikter framför läsaren för att låta

dem tala sjelfva. Skaldinnan sjunger der för första gången ut hela sitt qvinnohjerta. Sonetterna berätta hennes kärleks historia; i alla talar den upplefvade verkligheten af en hela personligheten beherskande lidelse, hvilken är så djup, att den är osjelfvisk. Sålunda röja sonetterna — liksom andra dikter från denna tid — den strid, i hvilken Browning endast med möda kunde besegra hennes af sorgen lärda misstro till möjligheten af att han, den af lifsmod och kraft strålande unge skalden, kunde älska henne, den redan åldrade, af sorg och sjukdom fördyrade, samt hennes ödmjuka tvifvel att kunna göra honom lycklig, att varda honom en hjälp och icke ett hinder. Men sedan han lyckats öfvervinna denna oro, börja sonetterna sakta hviska om hennes ömhet för den blifvande maken, den redan förut som hennes första och enda älskade besjungne; de sjunga ut hennes blygsamma jubel öfver att äfven han i henne funnit sin andliga hälft, den enda qvinna, som gifvit honom den samma harmoniens lycksalighet, hvilken genomströmmar henne, en harmoni, som lyft henne ur dödens skugga till lifvets middagsljus och som — derom är hon viss — aldrig af dödliga egts i rikare fullhet ¹⁾).

¹⁾ Då ur denna sonettsamling, hvilken i sammanhanget eger ännu en skönhet, *en* här uttages för att känneteckna de öfriga, hafva vi valt den näst sista, emedan den i sig innefattar dem alla.

»How do I love thee? Let me count the ways.
 I love thee to the depth and breadth and height
 My soul can reach, when feeling out of sight
 For the ends of being and ideal grace.
 I love thee to the level of everyday's
 Most quiet need by sun and candle light.
 I love thee freely, as men strive for right;
 I love thee purely, as they turn from praise.
 I love thee with the passion put to use,
 In my old griefs, and with my childhood's faith.
 I love thee with a love I seemed to lose
 With my lost saints, — I love thee with the breath,
 Smiles, tears, of all my life! — and, if God choose,
 I shall but love thee better after death!

Chamissos diktkrans »Frauenliebe und Leben» är blek mot den verklighet, som här ler, rodnar, strålar genom tårar, och i af lidelse genombäfvade tonfall berättar sin saga, på samma gång man djupt förnimmer, att denna tid och evighet omfattande känsla gömmer sin största styrka, den orden icke mäktade bära. Och dock huru starka 'äro icke äfven orden. Här samverkar allt hvad hennes redan vunna poetiska stil hade af styrka med den kärlek, hvars glöd brände bort hvarje svaghet. Nu först eger hon det fulla välde öfver modersmålet, som kom all hennes språkliga egenhet att endast rikta hennes dikt med sällsynt innehållsrika uttryck och bilder. Denna hastigt vunna formella styrka visar, att gifvandet af personlighetens lif i dikten aldrig kan bli för helt, aldrig kan minska utan blott öka äfven dennas yttre skönhet och klarhet, liksom den största värmes härd också är det starkaste ljusets källa. Då den personliga känslans välde öfver dikten försvagar denna senares konstnärlighet, är det emedan känslan icke varit nog djup, nog stark för att ega vältalighetens tunga af eld. Dessa soneter ega en så utsökt formfulländning, att man alldeles glömmen formen och blott genom ett bemödande kan dela sitt intryck af helheten med en äfven enskildheterna omfattande beundran. Der är smekande behag bredvid den mest sammanträngda kraft; der äro de finaste öfvergångar mellan de mest skiftande stämningar; der är ungmöns skärhet och den lifserfarna qvinnans djup af innerlighet. Det har blifvit sagdt, att den som icke älskat, kan i dem lära sig kärlekens konst, och den som älskat, kan i dem söka det högsta uttryck af sin känsla, hvilket åtminstone i ord kan uppnås. Allt, hvad E. B. B:s väsen djupast gömt, sprang under lyckans solvärme ut i dessa lif- och doftfyllda dikter, lika de hvita rosor, hvilkas blad rodna djupare, ju närmare de sluta sig om blommans hjerta som under återglansen af en inre glöd. En blomsterskatt som denna har någon gång blifvit lagd af en man för en

qvinnas fot, men aldrig förr än i dessa sånger eignats en man — aldrig har en qvinna i diktens verld så besjungit hjertats.

VI.

Ehuru Browning öfvervunnit det motstånd Elisabeth Barrett sjelf rest mot deras förening, återstod för båda en svårare strid. Hennes far ogillade giftermålet, han ville ej skiljas från den dotter, som alltid varit hans afgud, och hvilken bland de barn, han ännu egde i hemmet, varit hans högsta glädje efter hans hustrus död. Han ville det så mycket mindre, som han ansåg, att denna omgestaltning af dotterns tillvaro skulle blifva hennes död. Då Elisabeth Barrett likväl 1846 gifte sig med Browning uppstod en kallsinnighet å faderns sida, som blef den enda skuggan i hennes lycka, ty den förblef oförändrad trots hennes ihärdigt tillmötesgående ömhet och trots framtidens vittnesbörd om att det förändrade lefnadssättet icke förkortat utan troligen förlängt hennes lif.

Browning, som redan vid tidiga år blifvit bofast i Italien, förde omedelbart efter brölloppet sin hustru till Firenze, som förblef deras egentliga hem under deras femtonåriga äktenskap. Detta framter en bild af så idealisk skönhet, att den står utan motstycke i skaldeverlden och der städse kommer att lysa som en dikt af förtrollande fägring. Drag från deras samlif flätas stundom in i deras dikter, isynnerhet i Brownings, som alltid med kärlekens fina träffsäkerhet återger hustruns bild, antingen han målar den med egandets djupa, men lugnare färgton:

Reading by fire-light that great brow
 And the spirit-small hand propping it
 Mutely — my heart knows how —
 When, if I think but deep enough
 You are wont to answer, prompt as rhyme,

eller han flere år efter hennes förlust låter sin aldrig stillade saknad bryta ut i åkallan, såsom den hvilken börjar:

O lyric love, half angel and half bird
And all a wonder and a wild desire!...

Sjelfva grundtonen i deras sång röjer, att de skyddade sin lycka från den fara, som i deras förhållanden kunnat tära dess lifskraft — nämligen den författaresjelfviskhet, som kunde vållat, att endera eller båda för sig velat upptaga hela den andras intresse, att till sin egen diktning så samla alla sina krafter, att för medkänsla med den andras intet blef öfrigt. Motsatsen vardt här fallet; den enes skaldegåfva var af den andre vördad som en helig uppgift och älskad som en del af bådass lycka; äfven vid deras litterära värf egde ingendera en bättre vän än den andra. Den allsidigt sympatetiska vänskap, som är det starkaste af alla band, hvilka hålla kärleken qvar i äktenskapet, stegrades hos dessa makar för hvarje dag genom det outtömliga och liffulla utbytet af deras innersta personligheter. Hos dem fans i allt rent menskligt den största likhet i grunddrag och lifsåsigter, medan denna likhet blef vexlingsrik genom en utvecklad qvinlig och manlig naturs olikhet i kännande och meddelande af detta gemensamma. I deras äktenskap kom aldrig den tomhet, som ofta finnes under den ordprakt, med hvilken en lycka smyckas i dikten. Deras poesi närdes af deras kärlek, ej deras kärlek af deras poesi; från deras hemlif utstrålade endast sparsamma glimtar af den skatt de väl vaktade från att förskingras, och de gladdes nästan åt omöjligheten att finna ett uttryck för den lycka, hvars hemlighet endast de sjelfva ega. Den tillegnan Browning gjorde sin hustru af sitt 1855 utgifna stora diktverk »Men and Women» är alltigenom ett uttryck af denna lyckans outsäglighet, isynnerhet i de jublande slutraderna ¹⁾.

¹⁾ God be thanked, the meanest of his creatures

Boasts two soul-sides, one to face the world with,

Tidskrift för hemmet. 21:a årg. 5:e häft.

Den hänförelse med hvilken Browning omfattade sitt andra fädernesland, Italien, delades af hans hustru, så att äfven häri blef deras känsla samstämmig. Också andra orsaker hafva säkerligen medverkat till den lätthet, med hvilken hennes väsens rottrådar togo fäste i den nya jorden. Under de år, då hennes hälsa förbjudit henne det friska lif utomhus, hvilket ger engelska folket kärlek till sitt lands natur och styrka att uthärda dess nedtryckande klimat, hade detta senare inverkat blott fördystrande på E. B. B., som förlorat de »animal spirits» utan hvilka »dimmans land» blir ett fängelse för sinnet. Hennes känsliga, inåtvända ande hade derjemte känt sig fränstött af det rastlösa, fantasifattiga äflandet i detta handlingens land, hvars lifsströmmar flöto i andra banor än hennes egen själs. I ett land, der arbetet och styrkan äro husgudar, blir poeten och idealisten lätt en främling från ett annat land och af en annan tro, och inom de germaniska folken med deras bundna känslövarme blir skaldens och konstnärens starka känslolif, deras behof af sympati mer eller mindre ansedt som en sjuklig företeelse. Derför blir också södern, framförallt Italien, ständigt i viss mening dessa själars hemland, emedan de der

One to show a woman when he loves her!
 This I say of me, but think of you, love!
 This to you — yourself my moon of poets!
 Ah, but that's the world's side, there's the wonder,
 Thus they see you, praise you, think they know you!
 There, in turn I stand with them and praise you.
 Out of my own self, I dare to phrase it.
 But the best is when I glide from out them,
 Cross a step or two of dubious twilight,
 Come out on the other side, the novel
 Silent silver lights and darks undreamed of,
 Where I hush and bless myself with silence.

Oh, their Rafaël of the dear Madonnas,
 Oh, their Dante of the dread Inferno,
 Wrote one song — and in my brain I sing it,
 Drew one angel — borne, see, on my bosom!

känna sig hemma; förstådda och förstående, älskade och älskande. »Alla älska vi Italien», säger E. B. B. sjelf, »alla hafva vi sändt våra tankar på snabba, hvita fötter öfver Alpernas pass för att blicka dit ned.» Der förvåna de lidelsefulla orden ingen, kärlek, hat, beundran ila der till läpparne och tolkas i ett språk, som redan i sig sjelft är poesi och musik; klimatet minskar de hinder, som i Norden hämma det konstnärliga skapandet, på samma gång naturen, konsten och folklifvet mångfaldiga ingifvelserna och stämningarna. Den medkänsla, som gjuter sol öfver det konstnärliga skapandet, är det sanna uttrycket för det italienska folklynnet, hvars naivitet äfven ställer det i samband med skaldens och konstnärens, ty hvarje italienare har något af barn i sig och hvarje skald och konstnär något af italienare.

När derföre E. B. B. från det mörka, larmande London flyttade till »solstaden», »rosenstaden», »vinstaden», till Firenze, den stad, i hvilken renaissancetidens rikaste blomning kvarlefvit — denna tid, som framför hvarje annan var befryndad med E. B. B:s egen lifsåskådning — så strömmade med den helande solen, med den hänförelse naturens fägring och konstens herrligheter väckte, helsa till både kropp och själ. Italien blef för henne i verkligheten hvad Hellas varit i fantasien. Ej blott i Firenze, utan äfven under resor i Italien och annorstädes, som makarna tillsammans företogo, vann E. B. B. en allt mångsidigare utveckling genom samband med det stora europeiska världslifvet och genom umgänge med många af tidens främsta personligheter. Nästan alla lysande andar Italien egde som egna barn eller som gäster samlades kring sångarparet, hvilket med en värme, som gaf det infödingsrätt, deltog i Italiens politiska öde. E. B. B. kunde nu på afstånd från Englands samhälle förvärfva en bättre öfversigt af dess väsen och göra detta rättvisa. De med Englands samfundsordning nära förbundna begreppen om frihet och ordning, rätt och pligt, gäfvit en ökad

styrka åt hennes ömkan för det söndrade, trälbundna Italien, som hon älskade med skaldens lidelse för dess minnen och skönhet, med kvinnans ömhet för sin lyckas hem. Dessa nya inflytanden till det redan angifna väsentliga frigjorde henne från det tärande på sitt eget inre och böckerna, hvilket påpekats som försvagande för hennes diktning; i språkligt afseende vann denna allt mera formfulländning, och hennes mindre dikter från denna tid äro utsökta. När slutligen alla de nya intrycken samlades i en stor ingifvelse, framstod en dikt som, på samma gång den är det främsta minnesmärket i E. B. B:s poesi af hennes andel i Italiens frihetsstrider, äfven binder hennes namn till deras historia. Denna dikt är *Casa Guidi Windows*, utgifven 1851, men börjad, som hon säger i företalet, tre år tidigare, under intrycket af de frihetsrörelser i Toskana, till hvilka hon då var vittne; dess titel är hemtagd från namnet på den boning i Firenze, der Mrs Browning egde sitt hem. Den yttre ingifvelsen till dikten fick hon, då hon i sitt fönster från gatan hörde ett barn så himmelstormande jubla frihetshymnen: *O bella libertà, o bella*, att hon greps af tanken, att det land, der till och med barnen så sjunga frihetens sak, icke kunde vara hemfallet åt döden.

Genom denna dikt går jemte det glödande nitet för hennes andra fäderneslands sak en stark strömning från 1830—50-talets folkliga frihetsdrömmar. De europeiska samhällenas åskådiga luft urladdade sig vid denna tidpunkt i blixtrande dikter från en skaldeflock, i vilkas själar oviljan mot det bestående blef lidelse, och lidelsen sång. Dessa, hvilka som vår Talis Qvalis stamma från »Byronska gruppen» i Europas litteratur, äro barn af den första franska revolutionens genom Julirevolutionen återväckta idéer, och bröder till de män, hvilka ända från den heliga alliansens dagar bekämpat förtrycket och egnat friheten sitt lif; denna riktnings representanter bland Englands sångare vände sig modigt äfven mot

sin egen nations kallt förtryckande sjelfviskhet inom egna och andras landamärena ¹⁾). Ledaren för denna skara var vid tiden omkring 1848 republikanaren Mazzini, makarne Brownings själafrände; länken mellan den Byronska tidens frihetsrörelse och nutidens, var den åldrige republikanaren Landor, deras förtrogne vän.

E. B. B. var helt ett barn af nyssnämnda anda. Hennes frihetssinne hade redan genom inflytandet från hemmet fått en demokratisk riktning, som hos henne utbildats, tills det omfattade samma verldsborgarens och republikanarens frihetsidé, som eldade Mazzini — den att alla förtryckta nationer skola lösas från främmande tvång för att sedan kunna lösa sig från all inre ofrihet och fullt utveckla de folkliga egendomligheter, hvilka utgöra hvarje nations bidrag till den mänskliga utvecklingen och den slutliga förbrödringen, hvilken senare sker icke genom nationaliteternas upphäfvande utan genom deras höjande till den rikaste lifskraft. Denna frihetsidé, som äfven i andra af E. B. B:s dikter fått uttryck — t. ex. i den praktfulla, gripande sången om den förste Napoleon »Crowned and buried» — talar från första raden till den sista i »Casa Guidi». I utförelset gör sig gällande den på konkreta fakta syftande »Retfærdighedstrang», i hvilken — efter Brandes mening — det engelska lynnets politiska och praktiska art ger sig tillkänna äfven hos skalderna. E. B. B. har icke med »Casa Guidi» sjungit en elegi eller en frihetshymn; hon har omsatt sin lidelse för det svunna, det närvarande och det framtida Italien i ett poem, som är ett af tanke- och bildrikiedom smyckadt blad af samtids-historien, ett blad, som tillika är ett stridsupprop. Och mot hvad drager hon i härnad? Först och främst mot den modlösa klagan Italiens skalder låta ljuda kring den bår, der »nationernas drottning» hvilar, en klagan, i hvilken hon säger sig icke vilja deltaga utan i stället sjunga om hoppet, »med fog-

¹⁾ Se G. Brandes: »Naturalismen i England» sid. 282 o. f.

larne, med barnen, med de män, som icke räddas morgondagens heliga dop». Derefter vänder hon sig mot den feqa underkastelsen för det bestående, som under ett dådlöst prisande af den flydda storhetstiden ger sig namnet vördnad. I dessa sidor är hvarje rad en flamma; deras hufvudtanke är sammanfattad denna: Vi ega ej rätt att tråla i de dödas tjänst, glömmande att lefva sjelfva, därför att andra lefvat före oss. Vi må tacka dem, som öppnade dörren, men ej stanna tackande på tröskeln, utan modigt gå vidare. På det att äfven vi af kommande slägten skola hedras som de store döde, låtom oss föra vårt tidevarf framåt; låtom oss blomsterströ deras grafvar, som sådde de skördar vi bergat; men när vi bergat, må vi hemta plogen, odla nya tegar i morgonsvalkan och utså framtidens frön i nuet. Sådan är mensklighetens väg framåt, och alla män af sann storhet hafva böjt sina hvitnade hufvuden för de nyskapare, om hvilka de anat, att de skulle förverkliga idealer dem de sjelfva icke nått, men ändock med lidelse älska. Om vi kunde träda forntiden under våra fötter, skulle framtiden icke stå; vore grafvarne färre, vore åkrarne det äfven, och göra vi oss faderlösa, varda vi äfven arflösa. Men vi hedra våra fäder mest, när våra handlingar vittna om, att deras icke varit förgäfves, och vi begrunda den flydda storheten bäst, när vi i dess ljus utforska hvad stort som återstår oss sjelfva att göra.

Efter denna inledning skildrar E. B. B. de förhoppningar, frihetsrörelserna i Toskana ingåfvo henne, medveten som hon var, att »nationerna varda hvad de vilja», och hon uttrycker hoppet, att regeringarne skulle tyda ordet *folk*, som nu ljöde från alla håll, i dess rätta betydelse: ett majestät; att männen från de fattigaste hem och de högsta äreställen skulle brinna i samma hat till inre förtryck och till utländske förtryckare. Hon vill ingen omstörtning; hon tänder icke folkets lidelser, men väcker dess samvete och påminner det att *friheter* icke

nödvändigt äro *frihet*, att *hopen* icke är ett *folk*, förr än hvarje medlem i densamma är människa och alla hvarandra jämlika — men jämlika i fosterlandskärlek och offervillighet. Hon varnar det italienska folket för den villan, att dess lössläppta lidelser skulle leda det till friheten; det måste lära huru den enskildes rätt skall enas med det helas, »huru de fullvuxna, som sjelfva plocka sina drufvor, skola kunna böja vinrankorna till jämnhöjd med barnens läppar»; huru det onda skall öfvervinnas med det goda, och vapenmakten visa sig som vanmakt. Hon ser sig om efter den ledare, som den i rörelse stadda folkanden kräfd, och den då gängse förhoppning, som Pius IX ingaf, kommer henne att öfverväga men slutligen förkasta möjligheten, att han skulle förmå sig att »smida om kyrkans bannstrålar till ljusförare.»

Diktens andra afdelning skrefs tre år senare under det i Italien rådande djupa missmodet öfver det felslagna befrielsehoppet. Här säger E. B. B., att hon böjer sig djupt »i det stoft af tempel och städer, som kallas Italien», för att afbedja, att hon trott några kungliga löften om frihet, att hon glömt »det historiens luft hållits het af furstliga meneder», och att hon hoppats, att friheten kunde vinnas af det folk, som ännu hvarken egde vishet eller tålmod. — Men med oböjd trosvisshet tolkar hon trots folkets fel dess rätt till frihet, säger dess förtryckare, att ett folks lif icke kan trampas till döds under enväldets hæl, att för hvarje afhugget hufvud uppväxer nya, och lika litet som Guds domedag, kan folkets undvikas, när nationen slutligen reser sig och under sina afkastade bördor krossar sina förtryckare.

Lika ärligt anropar hon sina vänner, folkledarne, främst Mazzini, om att aldrig missbruka frihetens namn till våld, att icke låta massans skrån öfverrösta samvetets röst. Lika litet som hon är blind för farorna af en tygellös liberalism, lika litet är hon en drömmare, som predikar verldsfrid, der ännu ingen

frid kan finnas. Hon jäfvar sanningen af Englands högljudda rop om fredens välsignelser som de enda eftersträfvansvärda, och utbrister: äfven jag älskar freden, men jag skrifver ej dess heliga namn på galgar, fångelser och fjättrar. Jag vill hellre se verldhafvets böljor skumma af blod, än freden sitta vid det ena folkets sjelfviska härd, medan det andra suckar under oket. »Har mitt England ingen hand att räcka de förtryckta bland folken och bland dess eget folk? ingen hjälp åt barnen, ingen åt qvinnorna, som måste gråta, därför att männen stifta lagarne? ingen åskstråle som förbränner otukten?» Slutligen vänder hon sig åter till kämparne från det sista italienska frihetskrieket.

Men icke klagande träder hon fram till dem; hon helsar dem som säningsmännen af den framtidsskörd, på hvilken hon ännu orubbligt tror. Under den tid, som förflutit mellan diktens hoppfulla början och dess slut, har hon kommit till erfarenhet af den lifsmakt, som ej blott till dess fulla rikedom utdanat hennes qvinlighet, utan derjemte eller rättare, som följd deraf, kommit henne att mer än någonsin känna sig förbunden med sitt slägte, medborgarinna i samtidens lif, delaktig af och medansvarig i sitt folks framtid. Hon egde en son, och dermed en lyckans fullhet, som strömmar ut i flere af hennes dikter; bland dem står främst »Casa Guidi», der hon i modershjertats aningsrika tro ser ljus i sitt barns framtid, trots det miströstans mörker som nu lagt sig om Italiens frihetssträfvanden, och hemtar den styrka, som kan göra henne till hoppets sångare för en sak, som få män i den stunden kunde tro på och än färre besjunga ¹⁾. Hennes dikt med dess all-

¹⁾ The sun strikes, through the windows, up the floor:
Stand out in it, my own young Florentine,
Not two years old, and let me see thee more!
It grows along thy amber curls to shine
Brighter than elsewhere. Now, look straight before,
And fix thy brave blue english eyes on mine,

varsfulla harm slutar som den börjar med ett barnaleende, och gör intrycket af ett åskmoln guldkantadt både ofvan och nedan.

»Casa Guidi Windows» blef en lösen för alla den italienska frihetens vänner och den första starka tonen i den serie af sånger, i hvilken hon ända till de sista veckorna af sitt lif sjöng ut Italiens bästa känslor, qvad stridssånger för dess män och sorgesånger vid dess qvinnors smärta. Liksom Mazzini var den italienska frihetsstridens tänkare och martyr, och Garibaldi dess hjälte, var E. B. B. dess skald.

Denna del af hennes diktning eger äfven medelbar betydelse mot talet, att skalden icke har med politik att skaffa, ett påstående, genom hvars följdriktiga tillämpning man ställer honom utanför ej blott sitt lands nutid utan dess forntid och

And from thy soul, which fronts the future so,
With unabashed and unabated gaze,
Teach me to hope for, what the angels know,
When they smile clear as thou dost — — —

Now shake the glittering nimbus of thy hair,
And be God's witness that the elemental
New springs of life are gushing everywhere.

That earth's alive, and gentle or ungentle
Motions within her, signify but growth.

However the uneasy world is vexed and wroth,
Young children lifted high on parent souls,
Look round them with a smile upon the mouth,
And take for music every bell that tolls.
Who said we should be better if like these?
And *we* — despond we for the future, though
Posterity is smiling at our knees,
Convicting us of folly? Let us go —
We will trust to God. The blank interstices
Men take for ruins, He will build into
With pillared marbles rare or knit across
With generous arches, till the fane's complete.
This world has no perdition, if some loss.

framtid, efter som dagens historia är forntidens politik, och dagens politik blir framtidens historia. Hade man verkligen *kunnat* beröfva skalderna ingifvelserna från deras eget och andra folks politiska rörelser, skulle vi nu sakna mycket af det skönaste i deras diktning; ju mer denna håller sig främmande för nutidens lif, ju mer fruktfattig blir äfven den fosterlandskärlek dikten vill utså. Skaldens rätta ställning till samtidens politiska lif är icke den förnäma likgiltighetens, utan deltagandets, hvarigenom han lyfter det förvirrade upp i en högre klarhet, och samlar de splittrade krafterna till en gemensam och stor sträfvan. Tager han del i striden utan att kunna annat än bryta sin egen kraft i dagsfejden, då först har han neddragit sitt skaldekall. Huru detta deltagande kan komma äfven samtidspolitiken till del, utan att dikten derpå förlorar, men vinner i skönhet, visar E. B. B:s politiska diktning i dess tidigare skede; att dikten af politiken kan taga skada, visa tyvärr hennes sista diktsamlingar. Under ingendera skedet var hon en mycket skarpsinnig politiker, dertill var hon för mycket skald, men det är ej heller ögonblickets statsmannavishet folken kräfva af sine skalder, utan profetians gåfva.

(Forts. i följande häfte.)

27. Några ord om Gustaf II Adolf.

Hvarför firar vårt folk sina stora historiska minnen? Icke sker det, på det att fåfången, saknande egen storhet, må uppblåsa sig i minnet af hvad våra förfäder en gång varit; det passar dådlösheten illa att skryta med framfarna tiders stordåd. Ännu mindre sker det för att gifva njutningslystnaden

förevändning till en fest eller det beställsamma fjäsket tillfälle att syssla; till sådant bruk äro vår historias minnen för goda.

Ett folk må blicka tillbaka på sina minnen af samma skäl, som en pröfvad man gerna i sin erinring återkallar betydelsefullare skiften i sitt förgångna lif: han hemtar deraf större klarhet i fråga om sin bestämmelse i verlden och han tager af det förflutna lärdom för det tillkommande. Och väl må för ett folk dylika erinringens ögonblick vara så stämningsrika som möjligt; ty påminnelsen om en med heder genomgången pröfning, en med ära utförd handlingsbragd kan stålsätta klenmodet och elda hoglösheten.

För ett folk är forntiden med sina minnen en spegel, i hvilken det skådar sin egen bild. Ty är det ett folk, som något duger, så har det i sin historia präglad sin karakter, såsom menniskan städse uttrycker sin i sina handlingar; och det har svenska folket gjort i så skarpa drag som trots något folk på jorden. Företrädesvis afspeglar sig då folkets anda i de personligheter, som, i det de uti sig upptagit folkets sträfvan och behof, sjelfve gått upp uti folket och å andra sidan tryckt sin andes egendomliga prägel på de tidevarf, i hvilka de lefvat. Sådana personligheter har svenska folket haft, kanske i jämförelsevis rikare mått än något annat. Nationen, i sig trög och svår att ena, har städse, om än tveksamt, följt det erkänt öfverlägsna snillet, städse, om än motsträfvigt, böjt sig för den synbart mäktige andens kraft. Och sådana snillen, sådana mäktiga andar hafva under nästan alla tidevarfven af vår äldre historia, under en eller annan titel, gått i spetsen för vårt folk. I denna mening har den djuptänkande häfdatecknaren rätt, då han säger att svenska folkets historia är dess konungars, blott man då ej inskränker konunganamnet till de män, vilkas krona förvaras bland riksregalierna: Birger jarl, Engelbrekt, Sturarne, Axel Oxenstjerna

och Arvid Horn äro konungar i de anförda ordens mening med samma rätt som Gustaf Vasa, Gustaf Adolf, de stora Karlarne och i viss mon Gustaf III. Men om sådana konungar äro bilder af folkets egen nationalanda, sedd i olika tidsförhållandens belysning, då är ock de bildernas betraktande ett af de säkraste medlen för folket i dess helhet att vinna en alltid välbehöflig sjelfkänedom. Men icke må de då betraktas med de ögon, hvarmed en sjelfkär narr betraktar det egna jagets afbild på sitt fotografkort eller en behagsjuk skönhet ser sin i toilettspegeln. Väl må folket akta sig för att i sina store män tomt lofprisa sig sjelft. I denna mening är det berättigadt att utropa: »Ned med afgudarne!» Och väl är det ock obefogadt att ropa: »Högt upp med idealen!» för en hvar, som ej söker sina ideal högt öfver förgängelsens och brister-nas värld.

Då bland tidehvarfvens män nyss nämndes Gustaf Adolf, sades ett namn, som glänser högst bland dem alla. Det är ett namn, som gått på ryktets vingar öfver hela vida världen, så långt odlad mensklighet bor. Mannen, som bar det, var äfven som *verldshistorisk* personlighet oemotsägligen den främste i sitt tidevarf, hvars gåta han löste, liksom han ock, för att bringa lösningen till erkännande, kämpade och föll. Och det var ej ett ljus, som utan fäste skimrade för världen; dess veke drog sin näring djupt ur de fosterländska krafternas rika oljehus, och det var främst till fosterlandets fromma, som dess sken bekämpade mörkret. Gustaf Adolf var dock i första rummet *svensk* konung. Det var han, som midt under krigets stormar, på mäktiga grundvalar, som han fann före sig, reste, sten vid sten, den samhällsbyggnad, hvars murar länge fast omslutit vårt folk och hvilken det blef lättare att uppföra än att, sedan den behöft rifvas, ersätta med en bättre. Blef vårt land en kulturkraft, hvars berömmelse som sådan står kvar, äfven sedan vi med svärd i hand för-

lorat det välde, som vi med svärdet vunnit, så är äfven den berömmelsen med starka band fäst vid Gustaf Adolfs minne. Och om fosterländsk idoghet hos oss något utträttat, om våra kölar gått öfver hafvet i det fredliga utbytets syften, då borde icke våra praktiske män glömma, att äfven på det området krigarkungen Gustaf Adolf har brutit väg. Om någonsin, var här folkets historia sammanträngd i konungens, och den har kunnat så blifva, icke för att konungen för folket var någon afgud för hvilken man knäföll och offrade, ännu mindre något stelt »ideal», danadt efter abstrakta teoriers grunder. Han var en man, han som andra, inom hvars bröst svenska folkets nationallyten kämpade med samma folks ädlaste krafter. I den kampen, hvilken både föregick och medföljde den yttre strid, i hvilken han var inkastad, det samhällsordnande verk, som utgick ur hans hand, bröt sig hans ädlare natur segrande fram och på ett så storartadt sätt, att han blifvit en mensklighetens man; det är derigenom, som hans minne blifvit icke blott ett ämne för nationalstolthetens skryt, utan ett stålsättande föredöme för hvarje till höga mål sträfvande sinne.

Gustaf Adolfs starkt byggda gestalt var allt för konkret, ja man kunde säga massiv, för att kunna göra tjänst som någon poetiskt etherisk idealtyp. Hans drag, hvarken regelbundna eller egentligen vackra, vittnade mera om rika krafters kämpande lif än om deras afslutna harmoni; det låg i dem ett tycke af våren, men mera den vår, som, omtöcknad och kringstormad, förebådas af mars, än den som blomsterhöljes och flägtsmekes af maj. Hans rika, åt alla håll famnande anlag drogos både åt godt och ondt, både till bragd och njutning, med våldsamt lifskraft och brusande häftighet. Han var en äkta germansk typ, sådan som vi möta den redan hos folkvandringarnes hjeltar, Alarik och Theoderik. Hans tanke- och känslolif kräfde, liksom dessas, ett stort område att i skilda riktningar sprida sig öfver, och hans verksamhets-

drift höll, spanande i töcknigt fjärran, trådarne till många möjligheter. För en så beskaffad yngling kunna skilda banor öppna sig, och vid skiljovägen har Gustaf Adolf äfven, i samma mening som sagans Hercules, stått. Hans sjudande ungdomskraft, som uti ilande ridt och djerfva vapenlekar sökte älsklingsnöjen, kunde lika lätt vändt sig i slagskämpens öfverdåd som i hjeltens mod. Hans ysterhet kunde lätt hafva slagit öfver i utsväfning, hans känslolif antändts af lustans brand. Att en sådan fara verkligen stod nära, finnes bestyrkt. »Gustavus Adolphus, som då var i sitt femtonde eller sextonde år», yttrade hans hofmästare Mörner, »ville icke mer låta tukta sig, utan höll sig till dem, som lemnade honom hans fria vilja med damer, kortspel och jagt samt krigsöfningar.» Från annat håll omtalas hos honom »en brinnande häftighet och böjelse för utsväfningar, det ena och det andra, som nog kunde hända honom i hans första ungdom.»

Man kan lätt föreställa sig, hvad som torde blifvit af Gustaf Adolf, om han växt upp t. ex. vid Erik XIV:s hof i stället för vid Karl IX:s. En strängt allvarsam uppfostran under barndomen och mödosamt arbete i det allmännas tjenst, allt under starka intryck af den tidens gedigna gudsfruktan, vida skild från vår tids sliskiga fromleri, beredde ett sedligt knytfäste för utvecklingen af hans anlag och gáfvo tukt åt det öfverbrusande sinnet. Karl IX visste väl att svensk konungasons uppfostran icke skall drifvas

med tusen nöjen, ej hvarandra lika,
 för hvilkas gift de ädla krafter dö,
 som smickra blott och tåla ej förvandling
 till lust för någon stor och dristig handling.

De bistra tiderna tilläto ej heller något sådant. Tidigt fick Gustaf Adolf syn på, hurusom den väg, på hvilken svensk konung hade att träda i spetsen för sitt folk, gick på en

gungfly, hvaröfver farornas åskor urladdade sig och präfnin-garnes stormar hveno; men för synkretsen hägrade redan norrskenslikt de dristiga framtidstankar, i hvilkas riktning hans store fader med brinnande vilja dref farten fram. Som 6-årig gosse såg han vid dennes sida det förödda Finland och de stränga helsokurer der användes; på återvägen genom Norr-land var han med, då platserna utsågos till nya städer i dessa landsändar. Tioårig började han bevista rådets öfverläggningar, och trettonårig förpligtades han »att hjälpa nödstälda till de-ras rätt samt derpå drifva hos konungens ståthållare, fogdar och befallningsmän.» Då han vid 16 års ålder förklarats »var-aktig», var redan den tid inne, då han mottog främmande sändebud, talade till riksens ständer och var med om att an-föra rikets beträngda härskara mot den inbrytande, öfver-mäktige fienden. Icke var de lägre drifternas brand släckt, såsom nog klagomålen öfver hans dryckeslag och berättelsen om hans bärsärkståg till Kristianopel utvisa; men dämpad blef den under fortgående rastlös möda i högre syftens tjänst, under åsynen af en hjertslitande nöd, under bjudande regent-pligters maning och en odödlig äras hopp. »Ille faciet», *Han skall göra't*, yttrade Karl IX profetiskt om sin son, och han kunde så yttra; ty sjelf kände han i hela dess vidd, *hvad* som skulle göras, han lät sin son känna det, och han dref honom rastlöst mot de stupande branter, öfver hvilka vägen till målet gick.

Sjuttonårig vardt Gustaf Adolf fullmyndig konung öfver ett rike, i hvars inre landskap en segrande fiendehär for fram, medan två andra hotade vid dess gränser, under det samtidigt inomlands tvedrägtens i blod halfqväfda glöd hvarje ögonblick hotade att åter flamma upp i förstörande våld; allt medan nöden på alla håll tecknade sin hemska bild uti öfvergifna ödeshemman, trasiga lösdrifvareskaror, ödelagda näringar och misströstans skärande knot. Det var en sådan tid, under

hvilken den unge konungen fann sig ur stånd att kontant utbetala 18 daler till en fordrande leverantör, då han måste för krigsbehof upplåna hö med löfte om återbetalning »af det hö, som föll på ödeshemmanen», då kronans gods och lägenheter måste pantsättas för beredande af medel till nödiga utgifter, och konungen sjelf nödgades utlemna sitt bordsilfver till myntning.

I kampen mot utländsk fiende såg han ej i eget land svensk tapperhet segerkrönt: redan som kronprins fick han bevittna förlusten af Kalmar, som konung fick han inom kort budskapet om Elfsborgs fall, och den första strid, i hvilken han anförde sin skara, slutade med en flykt, hvarunder han var nära att låta sitt lif under Vittsjöns brystna is. Man berättar, att Gustaf Adolf, innan han tillträdte regeringen, ofta påträffats med tårfyllda ögon och, på tillfrågan om anledningen dertill, svarat, att hans själ fylles af sorg, då han tänkte på de svenska sakernas bedröfliga tillstånd och sin faders dödlighet. Man förnimmer icke, att han gret, då han, vorden konung, bar den tunga pligten att leda folket genom detta tillstånd, än mindre, då han under stridernas vexlingar rätt ofta påmindes om *sin egen* dödlighet. Men väl förnimmer man, huru som han med allt gladare mod, i växande förtröstan på Guds hjälp, spände både sina och folkets krafter till det yttersta. Han lärde sig känna, att svensk konung kan fordra mycket af sitt folk, då han sjelf allvarligt delar dess mödor. Och folket höll segt, om än tidtals och somligstädes knotande, ut med sin konung. Midt i sitt arråd gäldade det dock på utfästa tider och till sista öret den dryga Elfsborgslösen samt mångtaliga nya gärder och utskylder; och ur det genom krig och nöd glesnade invånar-antalet framdrogs genom täta utskrifningar en nationalhär, tillräckligt stark för genomförandet af stora planer.

I pröfningarnes degel luttrades guldets i Gustaf Adolfs karakter. Han visade sig som en undergifven son mot en sträng moder; mot sin broder betedde han sig helt annorlunda, än hans farbröder förhållit sig sinsemellan; åt sina regentpligter egnade han sig med allvarligt nit, öfver sina tjenstemän höll han, så ung han var, en helsosamt sträng tillsyn och i kriget härdade han sin hjeltekraft. Villigt och utan afund intog i ryska fälttåget konungen, som ej ännu utfört några glänsande krigsbedrifter, en underordnad ställning till den store fältherren Jakob de la Gardie, hvars krigarenamn då vida öfverglänste hans eget. Som en liten idyll midt i stridens och mödornas tummel möter oss i hans förhållande till Ebba Brahe en ren kärlek, som ej torde saknat betydelse för hans utveckling, om än kort derpå kärlekshandeln med Margareta Cabeliau vittnade, att lägre lidelser ännu ej voro fullt utslucknade.

Man har frågat, om icke det fredstillstånd, som följde på ryska krigets slut, kunnat längre och till rikets båtnad fortfara, om icke Gustaf Adolf sjelf utmanat ofreden i stället för att undvika den. Ur den strid, som slöts med frederna i Knäröd och Stolbova, hade Sverige framgått som en makt, den der uppenbarligen var i stånd att försvara sig; det hade häfdat sina gränser mot Danmark, utvidgat dem mot Ryssland. Mäktigt utvecklade det under de påföljande fredsåren sina hjälpkällor genom folkets offervillighet och konungens drift. Utlandet kom snart under fund med, att den här, som stod slagfärdig under de svenska fanorna och alltjämnt förökades, icke torde varit att leka med. Elfsborgslösens gäldande, som redan korsat Danmarks hotande planer om Elfsborgs öfverlåtande till Polen eller till Spanien, hade redan ingifvit respekt för Sveriges hjälpkällor, och denna respekt ökades vid anblicken af en styrelse, som kraftigt befäste den inre samskapsordningen, åter förde den svenska handelsflaggan öfver

hafven, väckte stadsmannanäringarne till lif, kraftigt dref landets i jorden och i bergens ådror gömda tillgångar upp i dagen och ej förslösade intågterna på tomt prål och onyttigt paradväsen. En sådan makt angriper man ej i otid; också visar historien, att det ej var på grund af någon ankommen krigsförklaring eller något fiendtligt öfverfall, som Gustaf Adolf med sin skara åter drog öfver Östersjön. Han hade tvärtom mottagit Sigismunds anbud till stilleståndets förlängning och han hade sjelf för ständerna uttalat, att polske konungens makt ej vore att frukta, så länge svenskarne sjelfva hölle sig eniga. »Hade han», skrifver en fräjdad häfdatecknare ¹⁾, »velat framför allt undvika kriget, nog hade kanske det polska och tyska kunnat undvikas.»

På frågan, om det fredstillstånd, som med polska kriget bröts, kunnat *längre* fortfara, kan således med någorlunda skäl svaras ja; svaret på den frågan, om det kunnat *till rikets båtnad* fortfara, kräfver en öfverblick af ställningen till utlandet. Klart är att, om faran växande närmar sig, så är strutsens politik, som overksamt gömmer hufvudet och afvaktar den, på tid och längd till ringa båtnad. För en sådan politik var icke heller Gustaf Adolfs sinne danadt. Redan Karl IX hade med oro sett de katolska makternas allt närmare sammanslutning med syfte till hotande planer; »i hans själ arbetade», säger Geijer, »den brinnande framtid, som i tretioåriga kriget bröt ut». Redan han hade gjort hvad han kunnat för att bringa de spridda och söndrade protestanterna till förenig och han hade gifvit en sådan verksamhet i testamente åt sin son. Gustaf Adolf stod ansigte mot ansigte med den fara, som hans fader med fjärrskådande skarpblick anat. Väl var Sigismund i sig själf icke att frukta, men han var genom slägtskapens och fördragens dubbla band nära förenad med det mäktiga Habsburgska huset, hvilket, förfogande öfver

¹⁾ *Svedelius*, Gustaf Adolfs karaktärsutveckling, sid. 56.

kejsarrikets och Spaniens rika hjälpkällor, i främsta rummet gjorde till sin uppgift att vara den katolska kyrkans svärd, samt också uti den katolska ligan egde inom Tyskland en mäktig bundsförvandt. Med undransvärd inre samstämmighet understödde dessa makter hvar andra i de strider som på olika håll fördes; mot Siebenbürgens furste understöddes kejsaren af Polen, mot Turkarne i senare tid Polen af kejsaren; mot Nederländerna brukade Spanien kejsarliga hjälptrupper och mot böhmarne kunde kejsaren räkna på spanska utom på tyska ligans. Hvad Gustaf Adolf i en skrifvelse yttrade, att »alla krig i Europa voro sammanblandade och vordne till ett», det hade han länge klarligen insett. Faran trädde Sverige nära under ögonen, då Sigismund envisades att i Gustaf Adolf endast se den upproriske hertigen af Södermanland; kejsaren och Spanien gjorde så med, och den tanken att Sigismund, då han fått fria händer en gång, skulle återvända, understödd af en kejsarlig här och en spansk flotta, var icke ett tomt hjernspöke blott. Gustaf Adolf hade därför starka skäl att med uppmärksamma blickar följa den i Tyskland pågående striden. Med denna står också hans polska fälttåg i ett närmare sammanhang än man vid första påseendet varseblifver. Det inleddes af hans underhandlingar med sin frände, den nyvalde konung Fredrik af Böhmen, hvilken anhöll om hans hjälp mot kejsaren. Gustaf Adolfs svar blef, att han väl icke kunde sända någon direkt hjälp, men han skulle genom att börja fälttåget mot Sigismund hindra denne från att skicka kejsaren undsättning. Men då svenske konungen med sin här stod för Riga, var redan Fredriks makt krossad. Under det ligans och kejsarens härar segrande trängde fram öfver Tyskland, arbetade Gustaf Adolf från Preussen ifrigt på att sätta gräns för denna öfvermakt, i det han genom täta skrivelser samt afskickade sändebud sökte förmå de protestantiska makterna, synnerligen England och Holland, de nordtyska protestanterna

till fastare sammanslutning. Sjelf erbjöd han sig att blifva detta förbunds fältherre, äfven i Tyskland, men han afstod villigt den äran åt Christian IV då denne jägtade derefter. Då Gustaf Adolf ryckte fram genom Preussen, var honom ej den tanken främmande att genom Polen söka sig en väg till kejsarens arfländer, och han utvecklade omständligt denna plan för Axel Oxenstjerna. Kejsarens hjälpsändning till Sigismund och Wallensteins sträfvan att grunda en kejsarlig sjömak i Östersjön visade honom på nära håll den fara, som han sökt förekomma, och han gick henne rakt på lifvet genom att flytta kriget in i Tyskland.

Att Gustaf Adolf uppsökte sin fiende i stället för att afbida honom, är således sant; möjligt kan också vara, att den fienden ej på länge, kanske ej på *mycket* länge, skulle låtit Sverige höra af sig. Var det då öfvermod och ärelystnad, som sålunde dref honom fram till angrepp? Gud allena känner människobragds innersta driffjedrar; vi kunna endast gissningsvis med stöd af gifna grunder förmoda dem, och äfven det problemet gestaltar sig mycket svårt, då man skall räkna med de rika och djerfva själskrafterna i en stor mans bröst, med de svåröfverskådliga, invecklade händelserna på verldshistoriens skådeplats. Stora män äro människor de ock, i hvilkas inre ondt och godt rör sig om hvartannat; men helt visst kräfvdes för deras bedömande högre synpunkters måttstock än för hvardagsmänniskan, verksam i det lilla. Liksom små själar dragas af lockelsen till vinst eller njutning, så tjusas de stora själarne af den frestelse, som öppnar utsigterna till ära och makt. Då hos hvardagsmänniskan små, ja ibland något sjelfviska bevekelsegrunder pläga följa med bland motiven till goda gerningar, så må ingen undra, om för den öfverlägsne anden den ära, som kröner uppfyllelsen af en svår pligt, den makt, som är medlet till utförandet af ett ädelt lifsverk, eger, med-

vetet eller oförmärkt, en dragningskraft äfven vid sidan af pligten och lifsverket.

Huruvida och i hvad utsträckning dessa lockelser inverkade på Gustaf Adolf, då han i förkänslan af sina egna och sitt folks krafter gick faran rakt på lifvet, ja sjelf påskyndade utbrottet af en kamp, som hans fiender af flere anledningar voro benägna att tillsvidare uppskjuta, det tilltro vi oss icke att bedöma. Att han älskade ett odödligt namn och att han, i den mon skådeplatsen för hans segrar vidgade sig, allt fastare samlade maktens trådar i sin hand, det vet man. Och hade ej så skett, — sannerligen, då hade han ej varit Gustaf Adolf. Brottslig blir ärelystnaden, då den icke går hand i hand med pligtlydnaden, tadelvärdt är maktbegäret, då makten blott är ämnad att tjena sjelfviska syften. Har verkligen någon velat på allvar påstå, att Gustaf Adolf i sitt verk lät sig bestämmas af brottslig ärelystnad, af tadelvärdt maktbegär? Ja, katolska skriftställare hafva verkligen uttalat det påståendet. De hafva grundat det derpå, att Gustaf Adolf gick anfallsvis till väga, sjelf påskyndande stridens utbrott, och hafva i sammanhang dermed förnekat, att någon fara för Sverige fans. Den beskedlige Sigismund, mena de, hvarken ville eller kunde göra Sverige något för när, och den fromme kejsaren tänkte ingalunda på att ofreda sina grannar. Det nära sambandet mellan de katolska makterna, det hot som låg i Sigismunds ständigt fasthållna anspråk på Sveriges krona, det stöd dessa fingo af kejsaren, planerna på Elfsborg och väntan på en spansk flotta i Östersjön vidröras derimot föga eller intet. Om en svensk skriftställare skulle föra sådant språk, vore det väl än mindre ursäktligt, då hans tankegång ej är så utsatt att vilseledas af religionsfanatismen och han ej heller kan till sin ursäkt förebära bristen på tillträde till nödiga källor.

Att Gustaf Adolfs deltagande i det tyska kriget främst bestämdes af politiska grunder, eger nog sin riktighet. Han

hade annars icke varit någon statsman, och det var han dock i högre grad än någon bland sina samtida, Richelieu icke ens undantagen. Att hans politik i sitt innersta afsåg rikets försvaret, äfven då den i formen syntes anfallande, det försäkrade han sjelf vid flere tillfällen för riksens ständer. Och den, som säger, att Gustaf Adolf ljög för sitt folk, han ljuger sjelf, huru skenfagra grunder han än menar sig förebära. Huruvida Gustaf Adolf öfverskattat faran eller ej, derom torde väl åtskilligt kunna sägas både för och mot. Nog hade han tvifvelsutan skäl att taga sig väl i akt på en tid, då Wallenstein, utnämnd till »kejsarlig amiral öfver Baltiska hafvet» förehade planer att förvandla Stralsund till örlogshamn, ja att sätta Danmarks, »amiralstatens» krona på kejsarens hufvud, och då Sigismund kunde mot svenske konungen sätta fruktansvärda kejsarliga hjälptrupper. Det händer i svåra brytningstider, att hvad som synes vara den största dristighet, i sjelfva verket är den största försigtighet och att hvad som synes vara anfall, i sjelfva verket är enda medlet för sjelffförsvaret. Om en sådan försigtighet vitna de omsorgsfulla förberedelser, hvarigenom han uppbragte Sveriges försvarsstyrka till en förut osedd höjd. Minsta delen af den stora härmassa, omkring 60,000 man, som Gustaf Adolf enligt en nyare författare¹⁾ skall hafva kallat under vapen under polska kriget, följde honom till Tyskland; den var förnämligast afsedd till *försvaret* af riket och dess besittningar. Under hela sitt tyska fälttåg hade han blicken riktad på det befarade anfall mot Sverige, hvilket han i Tyskland ansåg sig afvärja. Då han genom eröfringen af Mainz och besättandet af Pfalz hindrat spaniorerna från att intränga i Tyskland, skref han, med den spanska flottans befarade angrepp på Elfsborg ännu i tankarna: »Vi äro af den tanken, att när Göteborg och vestra sjösidan är väl besatt, skall Sverige kunna för Spaniens anfall nogsamt vara

¹⁾ J. Mankell, Gustaf Adolfs deltagande i tretioåriga kriget.

försäkradt.» Hafva farhogorna varit öfverdrifna, uppdiiktade hafva de icke varit. Han, som lefde midt i händelsernas trängsel under en stormig tid, kan hafva misstagit sig i fråga om hvad framtiden kunde bära i sitt sköte; men det kan ock hända, att häcklande granskare, som två århundranden efter honom i sin lugna studerkammare och under påverkan af helt andra tiders föreställningssätt döma öfver hvad som möjligen kunnat ske, ännu svårare misstaga sig.

Helt visst har Gustaf Adolf dragits till tyska kriget af politiska grunder, och hans politik var tvifvelsutan i sitt innersta djup en försvarspolitik. Men har han då i sin politik begagnat religionen blott såsom en täckmantel? Den som förmenar, att så varit, måtte icke känna Gustaf Adolfs karakter och lika litet arten af den tidens politik. Hvad Axel Oxenstjerna om honom sagt, att han »var en herre, gudfruktig i alla sina verk och gerningar intill döden», det torde ej heller af någon jäfvas. Lifvets allvar qväfde hos honom tidigt lätt-sinnets uppstigande brodd; hans mensklige ärelystnad, så vidt den förefans, sökte sitt fält i kampen för sanning och rätt. Det skulle ej gått så, om icke en lefvande gudsfruktan, från barndomen hos honom inplantad, gjort sig gällande som hans handlingars innersta drifkraft. Ur denna gudsfruktan framgick det glada mod, hvarmed han städse såg döden under ögonen och den bergfasta tron på Gud, under hvars skydd han stälde sitt görande och låtande här i verlden. De sköna orden i hans psalm:

Din sak är Guds; gack i ditt kall

Och i hans hand dig anbefall,

så räds du ingen fara

klinga liksom ur hans själs innersta. Han var genomträngd, som få, af den öfvertygelsen, att han i sitt konungliga kall verkade för Guds rike, och att han i sin jordiska strid kämpade för den eviga sanningens sak. Han lefde dessutom på

en tid, då den religiösa frågan stod främst på dagordningen, äfven för statsmännen. Man skulle snarare kunna säga om denna afgörande brytningstid mellan reformationen och den katolska kyrkan, att det var religionsnitet, som begagnade politiken som täckmantel än tvärtom. Och Gustaf Adolfs protestantiska nit saknade ej en bismak af tiden theologia polemica, ja, man skulle kunna säga, att det ibland ej var så långt ifrån att slå öfver i det »odium theologicum» som utgör en längre drifven ytterlighet deraf. I Sigismund samt dennes katolska trosförvandter såg han den förkroppsligade hotelsen mot Sveriges protestantiska tro på samma gång som mot rikets sjelfständighet och sin egen dynasti. »Hvad säkerhet», yttrade han en gång till ständerna, »skola vi mera förmoda af konungen i Polen, än som andra reformerta konungariken och land hafva af sina påfviska nabor? Deras generalförbund, som de den heliga liga kalla, är ju derhän rättad, att de genom allehanda både väldiga och listiga medel skola beflita sig derom, att de kunna åter till hörsamhet under påfvens hot och trädning tvinga alla, som för hans mörker upplyste äro.» Det var just mot detta »generalförbund» som han kämpade såväl i Polen som i Tyskland, det var mot detta, som han oafslätligt sträfvade att förena Europas protestanter, det var mot detta som han hade sin städse i stort sedda försvarspolitik riktad. Rikets politiska sjelfständighet var för Gustaf Adolf endast fransidan af den kyrkliga. Den fromme troskämpen, som genomglödgas af hänförelsens kraft, och den djupt räknande statsmannen, som med konsterefarens hand knyter politikens fina trådar, äro hos honom sammangrodda till en egenomlig, men helgjuten enhet, som sätter pregeln på hela hans världshistoriska personlighet. Visserligen var det då uppriktigt och med full öfvertygelse, som han framstälde sig äfven som trons kämpe. De, som förnekat detta, de hafva måst framställa honom rent af som en hycklare, då han inför sitt folks ombud

tog Gud, den högste, till vittne derpå, att han icke tagit sig det farliga kriget uppå af eget bevåg eller af lust till krig, utan att han i sin ordning måste förhjelpa derhän att såväl hans eget folk som våra evangeliska trosförvandter måtte befrias från det påfviska oket; och man har på några håll ej blygts att taga det steget ut. Men det folk, som träget följde Gustaf Adolf i farorna och i döden, det visste att det ej hade någon hycklare i spetsen för sig, liksom det ock säkert väntade, att en dylik tillvitelse aldrig under någon tiderernas vexling skulle mot honom af svensk man framkastas. Och den sansade, opartiska historieskrifningen har bekräftat folkets tro om vår store konung. Med rätta står han fram för alla tider som en af historiens värnadsvärdaste gestalter, hvilken, ehuru visserligen äfven han gaf sin gärd åt menskelig brist och ofullkomlighet, dock tillika gifver ett för alla tider lysande föredöme af en ädel karakter och ett stort lifsvverk.

Otto Sjögren.

28. Om draperiet och rörlig inredning af bostaden.

Antikens folk hade vid hemmets inredning föga behof af snickaren, men så mycket mer af »*vestiarius*», eller hvad vi kalla dekoratören. Härom meddelar Semper, med ledning af antika skrifter och af väggmålningarne i Herkulanum och Pompeij, hvilka innehålla en hel skatt af anvisningar till antikens draperikonst, bland annat följande:

Om man blott tar grundplanen till ett antikt hus i betraktande, öfvertygar man sig snart att man ovilkorligen måste i

andanom återställa de utelemnade draperierna för att kunna tänka sig det såsom en verklig bostad. Detta sakförhållande blir ännu påtagligare då vi besinna de gamles lefnadssätt och t. ex. erinra oss att, åtminstone hos Romarne, enligt gammal sed, föräldrarnes äkta säng hade sin plats i husets *atrium* och att husfrun med sina qvinliga tjenare der samma städes för rättade de husliga arbetena, såsom väfnad, spånad, m. m. Det stora, upptill öppna rummet, inåt hvilket man kunde se från gatan då porten till huset stod öppen, och som tillika utgjorde försalen eller »entréen», d. v. s. den offentliga delen af huset, måste ovilkorligen hafva genom några särskilda inredningar och rörliga skiljeväggar erhållit en anordning, som var nog tänjbar att göra det egnadt för så olika ändamål utan att derför bryta verkan af det helas storartade anläggning. Dessa skiljeväggar, om man så skall kalla dem, behöfde för sitt ändamål icke upptaga rummets hela höjd, och sålunda kunde ofvanom dem »ensemblen» göra sig gällande och mähända på detta sätt, genom det undres fördöljande, framträda med kraftigare verkan. Det är, med ett ord, omöjligt att tänka sig *atrium* annorlunda än som en, genom flyttbara inredningar, i flera delar afskiftad enhet. Dessa inredningar uppträda visserligen under senare tid, då den ursprungliga idéen urartat, i form af verkliga, af sten murade väggar; men äfven då måste vi tänka oss dem af samma slag som de s. k. »spanska väggarne», eller så, att de af dem omslutna rummen varit upptill öppna, täckta blott af atriums tak. — — Men bortse vi från detta urartande af den första tanken, så framstår *atrium* för oss såsom ett högt rum, afdeladt med rörliga skiljeväggar. Dessa skiljeväggar utgjordes dels af förhängen (*»atapetasmata»*), hvilka uppifrån föllo till golfvvet i rika veck, dels af mattor, utspända mellan stolpar eller uppburna på rörliga ställningar (*»peristromata», »aulæa», »peploi»*). Äfven de under äldsta tider nakna eller blott i en färg målade ytteväggarne

af *atrium* plägade man på samma sätt för trefnadens skull smycka med hängkläden. Dertill kommo dörrförhängena, hvilka i den klassiska forntiden måste hafva haft vidsträckt användning, då det inre af husen från äldre tider visa ytterst få spår af några egentliga dörrar eller stängningsapparater af trä eller metall. Ganska ofta påträffas kammare, hvilkas ena eller till och med tvänne sidor lemnats alldeles öppna, eller rum der hela väggar fattas, såsom i den romerska bostadens *tablinum*, hvilket mestadels varit helt och hållet öppet så väl utåt det framför liggande *atrium* som åt den bakom befintliga *peristilen*, och således, enligt sjelfva sin anläggning, oafvisligen fordrat en dubbel sträcka afslutande förhängen. Alldeles samma anordning finner man ännu i dag i den kinesiska bostaden.

Efter en jämförande blick på den med dylika förhängen ofta i olika rum afdelade antika teatern fortsätter förf.:

En synnerligt präktig och vacker verkan frambragte dessa mattor och förhängen då de utspändes eller upphängdes mellan pelarne i *Peristil* och *Stoa*, till skydd mot köld och regn från vindsidan, eller till skugga åt solsidan, men i all synnerhet i ändamål att fränkilja mindre rum och såsom en ousbärlig utstyrel och prydnad för gallerierna. Man bör egentligen, menar Semper, alls icke tänka sig *några* pelarsalar i saknad af denna ousbärliga prydnad, hvilken än »in natura» såsom rika, i sköna färger inväfda eller utsydda tyg, än såsom rörliga halfväggar fyllde rummen mellan pelarne. Vi hafva ett vida känt intyg om det sätt, på hvilket under Artaxerxes tid pelarne mellan rummen i Susas palatser behängdes med mattor. Konungen höll gästabud för folket »uti en sal i trädgården invid kungshuset. Der voro upphängda hvita, röda och gula tapeter, fattade med linne- och skarlskanståg uti silfveringar på marmorstoder. Bänkarne voro af guld och silfver på golfven (rättare socklar) som lagde voro

med grön, hvit, gul och svart marmor.» (Ester 1, 6.) Och ännu äldre äro de hebreiska beskrifningarne på prakten af mattbeklädnaderna och förhängena i stiftshyddan och Salomos tempel.

Hvilken stor betydelse draperiet, vare sig i form af skiljeväggar eller skyddstak, »himlar» (gr. »Pteryx» »Uraniskos»), intog hos de gamle Egypter och Babylonier, visa anförda ställen hos gamla författare. Särskildt påpekar Semper de pompejanska väggmålningarne, »hvilkas motiv intet annat äro än en efterbildning af sådana med draperier och tillfälliga skiljeväggar utstyrda gallerier och salar».

Vi säga icke för mycket, fortfar Semper, om vi påstå att hos de gamle de *öppna* pelarmellanrummen voro undantag; att pelarnes *ändamål* till en del bestod i att uppbära just sådana förhängen och skiljeväggar som här beskrifvits. — — De gigantiska helt fristående pelare, hvilka bilda en gata som genomskär den stora förhallen framför karnakstemplet i Thebe, ja, sjelfva de mystiska sfinxalléerna, hafva enligt Semper tjänat att uppbära draperier och »himlar» till skydd för processionerna vid de stora tempelfesterna. Som upplysande för den roll draperiet i dess olika former spelade i äldsta tider, anför Semper beskrifningen i Mose böcker på stiftshyddan, samt en af Callixenus gjord skildring af ett gäst-tält vid en fest i Alexandria till ära för Ptolemæus Philadelphus. Efter den sistnämnda anføra vi följande:

»Tältet rymde hundratrettio hvilobäddar ställda i halfkrets. Fem pelare stodo på hvarje långsida och en på hvarje kortsida af tältet; de voro af trä och 50 alnar höga. Öfver dem låg en bärbalk af fyrkantiga bjelkar, som uppbär tältets tak. Detta tak var öfverst behängdt med en »himmel» af skarlahan infattad med hvitt. Från hvarje sida af midtelfältet gingo sparrar i lutande riktning ned till *Epistylen*, hvilken var beklädd med hvitrandadt tyg. — — —

Mellan dessa sparrar nedhänge täcken, på midten skönt utsirade. De fyra hörnpelarne liknade palmträd, de mel-
 lersta erinrade om tyrsus-stafvar. Utomkring pelarraderna
 lopp en peristilartad gång kring trenne sidor af tältet, med
 ett hvalflikt tak. I denna gång uppehölo sig gästernas
 tjenare. Gången var afskiljd från det inre af tältet me-
 delst skarlakans-förhängen. I midten af hvarje förhänge voro
 upphängda djurfällar af utomordentlig storlek och skönhet.
 Den yttre öppna sidan af omgången var skuggad af lag-
 rar, myrten och andra för ändamålet passande växter, hela
 golvet betäckt med blommor af de mångfaldiga arter som
 Egypten eger till öfverflöd under hvarje årtid, så att marken
 i tältet i sanning kunde liknas vid en gudomlig äng. Öfver
 ingångarna och på pelarne stodo hundratals marmorbilder af
 de yppersta konstnärer. På väggfälten mellan dem voro
 fästade herrliga målningar, omvexlande med bilder, guld-
 stickade hängkläden och herrliga täcken, på hvilka dels ko-
 nungabilder, dels mystiska föremål voro utsydda. Ofvanför
 dessa konst saker hängde guld- och silfversköldar, och slutligen
 var det återstående, 8 alnar höga, rummet öfver omgångens
 tak begagnadt till bildande af nischer, sex på hvarje långsida,
 fyra på kortsidan. I dessa nischer eller grottor sågos satyr-
 artade figurer i liggande ställning, och bredvid dem voro
 ställda gyllene kärl. Deremellan voro anbragta bilder om-
 vexlande med de delfiska trefötterna. På spetsen af taket
 stodo gyllene örnar, vända mot hvarandra. De hundra gyl-
 lene, på sfinxer hvilande bäddarne stodo längs båda långsi-
 dorna; kortsidan gent emot ingången var tom. Bäddarna voro
 beklädda med praktigt långhårigt ylletyg af purpurfärg; der-
 öfver lågo mångfärgade *Aulæ* (täcken), sirade med utsökt konst.
 Den i midten af tältet utbredda mattan af persiskt arbete
 framstälde sköna bilder. Möblerna (bord m. m.) motsvarade
 denna prakt. I bakgrunden äfvensom vid ingången stodo »re-

positorier», på hvilka voro utställda till beskådande kärll af mångfaldiga former, arbetade af ädlaste metall och besatta med ädelstenar.»

Så långt Semper.

Fråga vi oss, hvad som öfvergått till vår tid af hela det rika stoff till bostadens prydnad, som ligger i den »rörliga inredningen», så stanna vi vid fönsterförlängena och de ännu blott sparsamt och i rikare våningar använda dörrförlängena, hvartill komma omhängen för säng och stundom för toilettebord.

Det, enligt Semper, ursprungliga ändamålet med draperiet, att uppdelat ett stort rum i flera mindre, af hvilket spår torde återfinnas äfven i beskrifningen på de gamla nordmännens bostäder, har blifvit alldeles främmande för våra boningar, och de af Semper omtalade täckena till de fasta väggarnes beklädnad, motsvarande hängkläderna hos vår allmoge, hafva lemnat rum för den på muren klistrade tapeten.

De rörliga väggarne bibehöllo sig i form af skärmar, prydda med broderade, målade eller till och med silhouetter-artade, i papper utklippta herdestycken, ännu i våra mormödrars tid, men bannlystes på 1820-talet, då modet uppstälde såsom bostadsideal en »file» af stora, likformiga rum, alla upplysta från en sida af samma dager, hvilken återkastades på samma bjerta sätt af den hvita, blanka oljefärgen, som bildade grundtonen i alla rum. På 1840-talet började vi tillåta oss att här och der med dörrförlängan bryta enformigheten i den evinnerliga »filen»; men först på de allra sista åren har en bestämd reform i vårt sätt att anordna och smycka bostaden inträdt. Trädets naturliga färg har börjat uttränga oljefärgen, omvexling i form och läge af rummen sökes, färgerna beräknas för en harmonisk samverkan; man vill ha stämning, icke blott ljus; man anordnar i stora rum afskiljda trefliga arbetsplatser, omvexlande med inbjudande samtalskretsar kring divansborden, läsvrår i närheten af bok-

skåpet, »dreaming-nooks» inom lagom hörhåll för pianot eller i fönstersmygen med den vackra utsigten m. m.

Under sådana förhållanden, måtte ej »den rörliga inredningen» borde komma till heders igen, och detta kanske främst der, hvarest tillgångarne ej medgifva att hyra en mängd rum för olika ändamål? Skulle ej t. ex. ett nygift par med små tillgångar, men sinne för stil och harmoni samt fyndighet i anordningar, kunna af två eller tre af våra vanliga stora rum skapa sig med enkla medel ett förtjusande hem? En stor matsal, onödig för två personer, kunde således, delad med en rörlig vägg eller ett vackert, om ock aldrig så enkelt, förhänge, erbjuda äfven ett arbetsrum eller ett förmak, en onödigt stor sängkammare inrymma äfven ett skrif- eller toiletterum, m. m.

Hvad här i korthet antydts, torde vi en annan gång närmare kunna utveckla, med hänvisning till det rika och ypperliga material för dylika anordningar, som är att tillgå hos Handarbetets Vänner, vare sig man önskar enklare eller dyrbarare färdiga föremål eller man föredrager att köpa stramalj och garn för eget arbete.

29. Förklaring af mönstren.

De mönster, vi i detta häfte hafva nöjet att meddela, tillhöra ett större märkligt arbete, hvilket, under benämningen »*Finsk ornamentik*», börjat utgifvas af den finske arkitekten *J. Ahrenberg*. Detta arbete utkommer i häften om fyra planscher, hvarje plansch med minst 2:ne mönster i vackert färgtryck till det billiga priset af 3 mark pr häfte. Mönstren äro till större delen aftecknade efter föremål tillhörande folkdrägter,

hvilka förvaras i studenternas etnografiska museum i Helsingfors, och finnas der återgifna dels i väfnad, dels i broderi. De tvänne karakteristiska afbildningar, vi här meddela, äro hemtade, det öfre efter ett tavastländskt broderi till en väska eller penningpung, det andra af en Viborgsk hufvudbonad, »karakka» kallad. De tre utkomna häftena röja, enligt sakkunniga, ett förträffligt urval och i allmänhet äfven ett vördadt utförande af den tekniska delen af arbetet, något hvarom våra båda mönster bära godt vittnesbörd. Ett och annat blad, hvori missteckningar insmugit sig, under förhållanden, som af utgifvaren ej kunnat förekommas, lär blifva omtryckt.

Då det värdefulla arbetet fullständigt utkommit, hoppas vi få det anmaldt af en sakkunnigare penna än vår. Här ha vi blott velat påpeka detsamma för den svenska allmänheten, och anbefalla det såsom ämne för intressanta studier och jemförelser med våra egna allmogearbeten å ena sidan och de ryska å den andra. Äfven för återgifvande med söm eller väfnad till mattor, borddukar och andra större föremål erbjuda de båda mönstren intressanta motiv.

Tilläggsbladen

till Tidskrift för Hemmet

stå, mot en tryckningsafgift af 3 kronor per sida, öppna för diskussion af frågor tillhörande eller berörande tidskriftens uppgift, då insända artiklar, åtföljda af den persons adress, hos hvilken afgiften är att hemta, insändas till

*Red:n af Tidskrift för Hemmet.
Stockholm.*

Mönster efter lakansbroderi, i korsstyg, från Delsbo,
användbart så väl för väfnad och söm som knyppling.

Obs. Då sändningen af de utlofvade finska mönstren fördröjts, meddela vi i stället ofvanstående svenska.

